

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:9

Onder redactie van Dr K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Prof. Dr J. Waterink

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr C. Bouma, 's-Gravenhage; Dr K. Fernhout, Baarn; Prof. Dr T. Hockstra, Kampen; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr J. W. Marmelstein, Amsterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringwald, Ermelo; Dr J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr J. Thijss, Zwolle; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Stukken voor de Redactie zende men aan den secretaris der Redactie:
Dr C. TAZELAAR, 2e Const. Huygensstr. 77, Amsterdam.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f 250 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f 750 en voor Ned.-Indië f 6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. p. regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: De plaats van den Christen in dezen tijd. III. — Uit de Schrift: Woestijnliederen. (Hos. 2:14.) — Kerkelijk Leven: Prof. v. d. Leeuw over mijn „Lied van den haat”. Ook de Chr. politiek in gevaar. II. Doctoraal examen voor predikanten? I. — Het Boek v. d. Week: Verborgene Schatten. — Uit de Historie: De Vereeniging van 1892. XII. — Opvoeding en Onderwijs: Weer: Huiswerk. — Zending en Evangelisatie: „Ons Suriname”. Evangelisatie-motieven uit de werken van Mevr. Boshuizen-Toussaint. — Perschoot. — Boekbespreking. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

De plaats van den Christen in dezen tijd.

III.

Geen gepraat eischt nu het fascisme, maar de daad! Tegenover het relativisme geen absolute waarheid, neen, de mythe, waar de massa in geloof. Of deze objectieve waarheid bevat, doet er feitelijk niet toe; de mythe van het zuiver ras, van het integraal nationalisme wordt dus heftig tot krachtsontwikkeling.²³⁾

De natie, in de krachtfiguur van den Duce of den Führer vertegenwoordigd; den dictator, die zijn bruin- of zwartheden aanvoert; die met geweld de knopen doorhaakt, die men tevoren vergeefs poogde te ontwarren; om via den corporatieven staat een betere toekomst te bereiken! Zoo ontstond bij onze Oosterburen het „Derde Rijk” met de Hakenkreuz-vlag: nationaal-socialistisch, zeker ook het laatste, want het staatsleven wordt niet door politieke beginselen doch door den economisch-socialen toestand beheerscht.²⁴⁾

Aan den staat worde alles geofferd; feitelijk leeft de burger bij zijn gratie (vergelijk Rousseau). Gleichschaltung! allerwege.

Zeker, ongelooflijke dingen zijn gepresteerd; men maakt in Duitschland snel geschiedenis; ook kerkgeschiedenis. Ook op kerkelijk terrein, eenheidsbeweging, met als ideaal: één kerk voor het Duitsche volk, en deze kerk parallel aan den staat, d.w.z. de kerk onder den staat.

De bestrijding, die de kerk van sociaal-democratie en communisme te verduren had, was hevig, doch nu is het de vraag, of er nog geen bescherming is, die gevaarlijker kan blijken.

De „geloofsbeweging” der „Duitsche Christenen” met hun rasvergoding, hun Hakenkreuz naast, — zoo niet boven Christus' kruis geeft te denken en niet het beste te verwachten!

Men moge in bepaalde omstandigheden den numerus clausus tegenover de Joden billijk achten (ik zelf neig sterk daartoe), een „Arische” kerk is onschrijfbaar en het moet voor de „Duitsche Christenen” wel een doorn in het oog zijn, dat de zaligheid uit de Joden is.

Deze waarheid is door geen „mythe” krachteloos te maken en met angst vragen wij ons af: komt er een modern heiden-Christendom op?

Ik denk aan het gesprek tusschen den mysticus Maximus en Caesar Julianus (als keizer Julianus Apostata) bij Ibsen in zijn „Kaiser und Galiläer”.

Max.: Es giebt drei Reiche.

Jul.: Drei?

Max.: Zuerst jenes Reich, das auf den Baum der Erkenntnis gegründet ist; dann jenes Reich, das auf den Stamm des Kreuzes gegründet wurde.

Jul.: Und das dritte?

²³⁾ Verg. behalve Janse 15 en v. ook Prof. Mr A. Anema, „Een nieuwe tijd en een nieuwe taak” blz. 9-12. Dr Prins (Deverter) merkt in de discussie op, dat op deze wijze de zaak niet geheel billijk belicht werd. Het woord „mythe” gevoelen wij te Hollandsch aan; mythe is voor den Duitser veel meer waarheid, die ons bezielt; ons: ideaal. Dr Prins verwees naar Alfred Rosenberg „Der Mythos im 20sten Jahrhundert”.

Ik heb mijn geachten collega de mogelijkheid van een onjuist aanvoelen toegegeven, doch gesteld al dat mythe hier beteekent „waarheid, die den fascist bezielt”, dan blijft de groote vraag of deze fascistische waarheid (de mythe) bovenal den toets van de critiek der Waarheid naar de Schriften kan doorstaan.

²⁴⁾ Janse, blz. 59.

Max.: Das dritte ist das grosse Reich des Geheimnisses, das Reich, das auf den Baum der Erkenntnis und auf den Stamm des Kreuzes zusammen gegründet werden soll, weil es beide hasst und liebt und weil es seine Lebensquellen im Haine Adams und auf Golgotha hat.

Jul.: Und das Reich soll kommen?

Max.: Es steht vor der Thüre. Ich habe gerechnet und gerechnet.

Ook hier wordt het van den mensch verwacht, van de sterke vuist. Is ook hier geen humanisme zij het ook in hyper-modernen vorm? Naast de vereering van sport- en filmhelden (zie onze z.g. neutrale pers dagelijks in woord en beeld) komt die van den Leider, die weet de roeping der natie²⁵⁾; aan wien men gehoorzaamheid verplicht is; aan wiens gezag men zich blindelings onderwerpt.

Dit kan de mensch, die de vrijheid in 1789 beoefend in ontgoocheling doorleefde, doch die de ware vrijheid niet kent!

De plaats van den Christen in dezen tijd; dezen tijd van verwarring en ruïne, van ontvremding en onmacht, waarin blijkt, hoe de fundamenteel ondergraven zijn en alles wankelt — economisch vastgelopen; politiek verward; zedelijk ontworteld.

Wij hebben lang over „dezen tijd” gesproken, want het was niet eenvoudig, doch nu komt eigenlijk het zwaarste nog: de Christen temidden van dit alles.

Geplaatst van Godswege in dezen tijd met een roeping, een taak, die alleen vervuld kan worden als men waarlijk Christen is; en dan nog zeer gebrekkig.

Christen zijn: hiervan een definitie te geven is hier niet moeilijk. Als Gereformeerde belijders luisteren wij naar onzen Heidelberger Catechismus, die vraag en antwoord 32) op de vraag: „Maar waarom wordt gij een Christen genaamd?” antwoordt: „Omdat ik door het geloof een lidmaat van Christus en alzoo Zijner zalving deelachtig ben, opdat ik Zijnen Naam belijde, en mijzelf tot een levend dankoffer Hem offere, en met een vrije en goede consciëntie in dit leven tegen de zonde en den duivel strijde, en hierna als in eeuwigheid met Hem over alle schepselen regeere”. Het drievoudig amht alzoo; zooals het van den beginne was. Antwoord 32 staat in verband met antwoord 6 (zooals herschepping en schepping): „God heeft den mensch goed en naar Zijn evenbeeld geschapen, dat is, in ware rechtvaardigheid en heiligheid, opdat hij God, Zijn Schepper, recht kennen, Hem van harte liefhebben, en met Hem in de eeuwige zaligheid leven zoude, om Hem te loven en te prijzen”. Geschapen dus als ambtsdrager, met een rijke cultuurtaak — het bebouwen en bewaren van den hof — of algemeener nog in Genesis 1:28: „Weest vruchtbaar en vermenvolgt, en vervult de aarde en onderwerpt ze, en hebt heerschappij”.

Zoo schiep God den mensch, „maar de mensch heeft zichzelf, en al zijn nakomelingen, door het ingeven des duivels en door moedwillige ongehoorzaamheid, van deze gaven beroofd”. Zoodat dus geen zuivere cultuur gebouwd is, omdat er geen zuivere mensch meer was. De zonde ontbindt!

Dr K. Schilder²⁶⁾ zegt het aldus: „'s Menschen leven werd verbrokkeld. De wereld ook: Geheel en deelen werkten niet meer naar elkander toe”.

Men ging religie en cultuur specialiseeren: „de voorhoede van het geslacht van Kain koos „de cultuur” en gaf de „religie” als een ander ding cadeau; de achterhoede van het geslacht van Seth vond die verdeeling best in orde. Maar van den beginne was het al zoo niet geweest”. De specialiseering gaat verder; want de zondekan-

reet door: „Persoonlijke aanleg ontwikkelt zich tot eenzijdigheid. Het ééne „type” wordt straks de tegenstelling van het andere, waarvan het oorspronkelijk toch slechts de aanvulling was geweest.

Differenties worden overal tot antithesen. De cultuur, als in systeem gebracht historisch arbeidstotaal van het zich ontplooiend menscheidstotaal, is daarmee dus reeds formeel onthouden. En materieel heeft zij zich losgemaakt van God, d.w.z. zij is gedoemd, in onthouding op te gaan, niet alleen, doch ook te onthouden. De eenheid is er niet meer in, en wordt ook niet meer erin gezocht, omdat uit God alleen de eenheid wordt gevonden, en God als vijand geldt. De oorspronkelijke levensstijl wordt niet langer gevolgd, want God, die door de wet den stijl aan het leven gaf, is verloochend. Zijnerzijds heeft de mensch geen levens- en cultuurstijl meer; slechts in zooverre God... de geschapen wereld nog om Zijns Zelfs wil, binnen de kosmische oerverbanden besloten houdt in Zijn „gemeene gratie”, zal de mensch door deze beschikking Gods zijn leven tot op zekere hoogte weer kunnen „stilleeren”, en cultiveren.

Maar het rapport tusschen de wereld om Hem en Hemzelf blijft, als God niet als Redder optreedt, in bijzondere genade, verbroken. De stijl der wereld, de vastheid van Gods wetten, ze zijn voor den mensch dwingend geworden, iets vreemds, iets opgelegds.

Doch God treedt als Redder op — in Christus. Wiens ambtstaak is het voeren van een rechtsstrijd en een krachtsstrijd.²⁷⁾

„De rechtsstrijd, dien Hij uitstreed voor het oog van God en Satan, stond in het hart der wereld en zette daar haar fundamenteel weder vast. En ook de dynamische worsteling, die Hij principiël voor eeuwig won, gaf aan Gods nieuw-gekochte werk-gemeenschap, aan die nieuwe menscheid, die de oude was, weer rijke krachten van Geestesuitstorting, krachten van heiligmaking, van kerkverovering, van wereldrijping, van cultuurdaad”.

In Christus verschijnt de ware, de normale (aan den norm beantwoordende) menscheijke natuur weder — zulks contra alle Humanisme, dat met den zondeval geen rekening houdt. Christus is de gave mensch; doch door Zijn Geest schept Hij ook weder ware menschen; wier lust het is naar al de geboden Gods (d.i. naar den norm) te wandelen en te handelen.²⁸⁾

Christenen — door het geloof Zijn lidmaten: Zijner zalving deelachtig; ranken, die in den wijnstok hun levens- en krachtbron vinden, „menschen Gods, tot alle goed werk volmaakt toegerust”.

En toch is er geen aparte Christelijke cultuur opgebouwd, want

a) in deze wereld houdt Christus de Zijnen niet apart, in het breede wereldleven zijn Christen en niet-Christen dooreengemengd;

b) wat waarlijk Christen is heeft in dit leven slechts een klein beginsel der gehoorzaamheid;

c) de Antichrist wordt nog weerhouden, doch ook Christus houdt de volle openbaring Zijner heerlijkheid eveneens in.²⁹⁾

„Dit is het geheim van de gemeene gratie (naast het gemeene „oordeel”) in het vraagstuk der cultuur. Het leven is nog niet in hel- en hemelvormen uiteengegaan.³⁰⁾

Zoo blijft er juist bij hen, die den plicht tot wat waarlijk cultuur is leerdens verstaan, plaats voor de Christelijke hoop, d.i. het eschatologisch verlangen naar den nieuwen hemel en de nieuwe aarde (Jesaja 65:17; 66:22); de volcinding, als Christus uit Gods schepping dat blijken alles gehaald te hebben, en tot ontplooiing gebracht, wat er bij de schepping in kiem was ingelegd. Immers van het nieuwe Jeruzalem geldt, dat „de koningen der aarde hunne heerlijkheid en eer in dezelve zullen brengen” Openb. 21:24; „de eer

²⁵⁾ Janse, blz. 39.

²⁶⁾ In „Jesus Christus en het cultuurleven” (onderdeel van het meergenoemde „Jesus Christus en het menschenleven”) blz. 257 e.v.

²⁷⁾ Schilder, op cit. blz. 250.

²⁸⁾ Verg. ook Schilder, blz. 251 e.v.

²⁹⁾ Zie voor deze kwestie Schilder op cit. blz. 264-284.

³⁰⁾ Schilder, blz. 265.

en de heerlijkheid der volkeren" (Openb. 21:26).

De Christen is dus door de herscheppende werking des Heiligen Geestes in Christus mensch Gods; mensch naar Gods bedoelen; weet zich verantwoordelijk aan God en gebonden aan Zijn ordonnantien — als aan Zijn eigen levenswet.

Hier is dus geen sprake meer van heteronomie: „Ik zal Mijn wet in hun binnenste geven en zal die in hun hart schrijven, en Ik zal hun tot een God zijn en zij zullen Mij tot een volk zijn" (Jer. 31:33). Noch heteronomie dus, noch autonomie, maar theonomie.

Met Christus gestorven; in Zijn dood gerechtvaardigd, doen door Zijn kracht ook opgewekt tot een nieuw leven. „Uw Woord is mij een licht op mijn pad".

(Wordt vervolgd.)

Vinkeveen. (U.) P. A. A. KLÜSENER, V.D.M.

Woestijnliederen.

...en aldaar zal zij zingen als in de dagen harer jeugd. Hos. 2:14.

Het zingen heeft Israël vergeten in de dagen harer voorspoed.

Ja, ze zingen in Israël nog wel, maar het is het echte zingen niet. Ze zingen nog die oude tempel-psalmen, maar het hart is er niet bij; het is zingen alleen met de lippen en dat is een walging in het oor van den Heilige Israëls, die toornig Amos heeft laten zeggen: „doe het getier uwer lippen van Mij weg! En met hun hart zingen zij de liederen van woeste afgodafeesten.

Maar het echte blijde zingen ter eere van hun God zooals in de dagen van vroeger, de dagen der blijde jonge liefde tot hun God, dat zingen zijn ze vergeten en dat hebben ze verleerd.

Maar hun God leert het hun weer.

De woestijn komt. De ballingschap naar Assyrië en daar temidden van de ellende, daar gebeurde het wonder.

Daar zijn de afgoden weg. De band is gebroken. De betoovering is geweken. De oogen gaan open voor de realiteit. En als daar de Heere komt om de afgedwaalden weer terug te brengen tot Zich daar in de woestijn, dan gaan ze zingen het lied der boete, het lied der verlossing, het lied der aanbidding.

Dan zingen zij in God verblijd
Aan Hem gewijd
Van 's Heeren wegen.

Gods doen herhaalt zich eindeloos.

De maatschappelijke en staatkundige en financiële ellende is tot een wereldcrisis geworden. Haar karakter is op velerlei wijze gezegd. Zij heeft voor het volk van God een heel bijzondere betekenis. En voor het kind van God dat was verdwaald.

Ja, „het leefde nog wel mee", het was nog wel kerkisch en godsdienstig. Het zong op Zondag zijn psalmen nog wel.

Maar het ging van harte niet meer. Het hart was zoo vol met de dingen van beneden, zoodat er bijna geen plaats meer was voor den Heere en Zijn dienst.

Toen kwam de ellende. Dat was de woestijn. Daar zijn de afgoden weg. De feesten. Het drukke moeilijke leven waarin het hart klopte en dat alles in beslag nam.

Maar nu in de crisis is dat alles weg. Nu is bij meer dan een de band gebroken. De verdwazing en betoovering weg.

Er is in de woestijn bij veel van Gods kinderen weinig overgebleven. Maar als zij daar hun God weervinden, dan zingen zij weer het lied van hun geloof.

...

In de wereldellende blijft er bijna geen lied meer overig.

In den nacht verstomt het woeste zingen.

Maar God geeft zelfs psalmen in den nacht en in de woestijn. Het lied van boete; ik heb gedwaald als een verloren schaap. Het lied van verlossing; maar de Heer zal uitkomst geven. Het lied van aanbidding:

Dan zingen zij in God verblijd
Aan Hem gewijd
Van 's Heeren wegen.

Lezer hebt gij dat zingen misschien reeds bij de gratie Gods geleerd in de woestijn?

C. B.

KERKELIJK LEVEN

Prof. v. d. Leeuw over mijn „Lied van den haat".

Onder „Perschoon" vindt de lezer een artikel van Dr. Berkouwer, waarin deze iets zegt over den bundel „Dogmatische brieven" van Prof. Dr. G. van der Leeuw; men weet, dat deze brieven eerst verschenen zijn in het ethische orgaan, dat zich aandient als „Algemeen Weekblad". Onder Dr. Berkouwers artikel schreef ik enkele zinnen, de laatste behelsde de mededeeling, dat ik eens informeren zou bij Prof. van der Leeuw, wien hij eigenlijk op het oog had, toen hij het had over den predikant, die zijn brieven bij hun verschijning had begeleid met een al luider klinkend lied van den haat.

Prof. van der Leeuw was zoo vriendelijk, mij onmiddellijk op de inmiddels gestelde vraag te antwoorden, en tevens mij op mijn verzoek toe te staan te publiceren, wat ik bij dezen dan ook hier mededeel; dat inderdaad Prof. van der Leeuw — wat ik natuurlijk onmiddellijk vermoedde — aan mij, en aan wat ik, toen ik nog te Rotterdam-Delfshaven predikant was, in „De Reformatie" schreef, gedacht heeft, toen hij volgende woorden neerpande in zijn „Inleiding":

„...Nu wordt ons de laatste mogelijkheid ontnomen om op het overgeleverde te steunen. Nu moeten wij het geloof zelf zoeken. Wij kunnen weer daar beginnen, waar wij toch eigenlijk, ondanks alle overlevering en gewoonte, altijd gestaan hebben: bij het natuurlijke ongeloof. En wij kunnen weer bidden: Heer, ik geloof, kom Gij mijn ongeloof te hulp.

Er zijn er, die het niet hebben kunnen, dat men zoo bij het allergeeueste begint en niets vooronderstelt. Zij moeten in dezen tijd wel een zwaar leven hebben. Soms zijn zij er echter niet minder luider om. Een predikant heeft in een weekblad deze Brieven, naarmate ze verschenen, begeleid met een steeds luider klinkend lied van den haat. De Brieven zouden het geloof onderrichten, omdat ze er anders over spreken dan gewoonlijk geschiedt. Aan argeloze christenen zou onder schoon schijnende oude termen een dogma worden voorgehouden, dat niet het ware is.

Inderdaad, — wie meent, dat de zin van het dogma voor altijd vast ligt in de traditionele meeningen van bepaalde vaderlandsche kringen, doet beter deze Brieven niet te lezen.

Er zijn er echter ook — het is reeds gebleken —, die aan deze Brieven iets hebben gehad. Zij meenen met den Schrijver, dat elke tijd zijn eigen weg moet vinden tot het Dogma der Kerk. Zij meenen, dat God tot elk geslacht spreekt, op de wijze van dat geslacht, dezelfde eeuwige Waarheid..."

Tot zoover Prof. van der Leeuw, dien ik, naar ik meen, hier voldoende heb geciteerd, om misverstand te voorkomen.

...

Wanneer ik vervelend word, moet het me maar vergeven worden: ook al weer aan Prof. van der Leeuw verwijt ik, dat hij, precies zooals vele anderen, nalaat, mij eerlijk te citeren, en toch over wat ik schreef, spreekt. Waarom die onbillijkheid? Ik heb nooit over Prof. van der Leeuw geschreven, zonder hem letterlijk te citeren. Maar hier is van letterlijke aanhaling geen sprake.

Wel degelijk evenwel moet ik me beklagen over een onjuiste weergave van wat ik werkelijk schreef. Ik zal wat ik tegenover Prof. van der Leeuw onrechtvaardige, en een ietwat hoogmoedig-groepsbewustzijn verradende uitslating op te merken heb, in enkele punten samenvatten.

a) In de eerste plaats: als Prof. v. d. Leeuw de tegenstelling tusschen mij, en wie het met mij eens zijn ter eere, en hen, die „aan deze Brieven iets hebben gehad" ter anderzijde, zoo stelt, als 't hier wordt voorgehouden, min of meer, dan is die tegenstelling onzuiver gesteld. Immers, zij „die er iets aan gehad hebben", meenen, met den schrijver, naar diens eigen verklaring, dat elke tijd zijn eigen weg moet vinden tot het dogma der kerk. Die anderen schijnen dan het andere standpunt ingenomen te hebben.

Wij gaan opzettelijk niet in op de anders interessante vraag, of het waar is, dat elke tijd zijn eigen weg moet vinden tot het dogma der kerk.

Immers, zouden wij die vraag gaan behandelen, dan zou men nog den indruk kunnen krijgen, alsof onzerzijds inderdaad gesproken was over den „weg", waarlangs Prof. van der Leeuw gekomen was tot „het dogma van de kerk".

En wij hebben daar niet over gesproken.

Om deze nuchtere reden niet: wij gelooven, dat Prof. van der Leeuw op geen enkelen weg gekomen is tot „het dogma der kerk".

Ons bezwaar tegen zijn brieven was juist, dat het dogma der kerk er geheel en al in teloor gaat. Van dat dogma is niets, dat nog dogma heeten mag, overgebleven. Ik zou trouwens ook niet weten, wat „de kerk" is, die hier door Prof. van der Leeuw bedoeld wordt, als hij spreekt over het „dogma der kerk", waartoe hij denkt gekomen te zijn. Ook dat heb ik indertijd rondweg geschreven. Ik heb erop gewezen, dat Prof. van der Leeuw wel de Twaalf Artikelen „bespreekt", maar dat hij intusschen den inhoud van die Twaalf

Artikelen op meer dan één punt tegensprekt, er mee afreken, voor altijd. Ik beweerde, en beweer nog, dat de eigen woorden van Prof. van der Leeuw bewijzen, dat hij NIET gelooft, wat de Twaalf Artikelen belijden. En ik heb dat gedemonstreerd aan zijn eigen woorden, en ben bereid, het nog duidelijker te zeggen, als Prof. van der Leeuw het mocht verlangen.

Hij heeft dus geen „dogma" overgehouden, want een dogma is op zijn minst iets, dat door en voor een gemeenschap vast ligt, althans vastgelegd is, maar het is niet datgene, wat iemand er nog van meent overteind te kunnen houden. En wat voorts die „kerk" betreft: Prof. van der Leeuw heeft niet een weg gevonden naar het dogma van de kerk, doch hij heeft een weg, een der zoo-veelste eigen wegen betreden, die van het dogma der kerk afvoeren. Van elk dogma van elke kerk.

Maar hij heeft dat gedaan onderwijl hij op dien „eigen weg" al maar door hardop de „formulieren" van de „kerk", van alle christelijke kerken nog, reciteerde. Op „zijn" weg ontbrak bij den ingang het anders meer en meer gebruikelijke waarschuwingsbordje: „eigen weg". Dat vooreerst. En dan bovendien: velen denken, dat, wie de formulieren der kerk nazet, daarmee het dogma der kerk nasprekt. Zoo komen de menschen tot het wanbegrip, dat Prof. Dr. G. van der Leeuw een weg heeft gevonden naar het dogma van de kerk. Maar dat is toch een vergissing.

b) Het is dan ook een waan, als Prof. van der Leeuw voorts van zichzelf en van zijn medestanders zegt, dat zij beginnen bij „het allergeeueste", hetwelk, overgezel zijnde, ook betekent (ipt mijn verbazing): „het natuurlijke ongeloof"; en dat zij met elkaar zoo „niets vooronderstellen". Ik versta niet wel, hoe iemand zoo spreken kan in dezen tijd. Om een „recent" woord van iemand, die aan Prof. van der Leeuws brieven wel wat „zal gehad hebben" (Dr. Noordmans) te bezigen: ik begrijp niet, hoe Prof. van der Leeuw datgene, wat hij houdt voor „Gods Woord" en voor het „evangelie", nog eens weer kan „beduimelen" met het antieke vrijzinnigheidsparmantigheidje van die afwezigheid van het vooroordeel. Het klinkt wel sterk, en het „helpt" ongetwijfeld, wanneer er van die half intellectueelen zijn, die zich wijs maken, dat ze met het gereformeerde gebroken hebben, en nu met hun stukken en brokken zich kunnen laten opbergen in een of ander asiel, b.v. dat van den „eigen weg" van Prof. van der Leeuw, of van iemand anders. Maar ik wil die half-intellectueelen toch even aan de ooren trekken, en hen verzoeken de eerste woorden te lezen van het tweede deel van Prof. van der Leeuws eerste opstel: „Wij belijden op grond van het Woord Gods... Het is de vooronderstelling van ons belijden".

En nu weet ik wel, dat dat „Woord Gods" hier heel wat anders is, dan wanneer men het elders vermeld vindt.

Maar ik weet toch ook, dat het volgens Prof. Dr. G. van der Leeuw o.m. dit wil zeggen: „God is een sprekende God, een God, die tot menschen komt. Hij sluit zich niet op in zijn huisje, dat is zijn hemel. Hij is niet „gereserveerd", zooals wij wanneer wij, in een weinig sympathiek gezelschap onze woorden zoo veel mogelijk beperken".

En nu zou ik aan die intellectueelen, voorzooze ze nog niet door Prof. van der Leeuws groepsverzekerdheid ingepalmd zijn, willen vragen: maakt ge u nu nog wijs, heusch, dat Prof. van der Leeuw geen „vooroordeel" heeft? Hij zegt het zelf wel zoo, maar hij zegt het ook anders. Maakt ge u heusch wijs, dat deze onderstelling, den vooronderstelling, over het „spreken Gods", over een niet-in-zijn-huisje-blijvend God, „het natuurlijke ongeloof" is, „waar wij toch eigenlijk altijd gestaan hebben"?

Maar de geschiedenis van de wijsbegeerte be-wijst, dat het heel anders is.

En beeldt ge u, zoo zou ik nog verder willen vragen, beeldt ge u nu werkelijk in, dat Prof. van der Leeuw een vooroordeel-loos, of „occumenisch" woord spreekt, als hij zoo maar „vooronderstelt", dat God in zijn spreken niet „gereserveerd" is? Dan vergist ge u; er zijn er anderen, b.v. de Gereformeerden, die bereid zijn, hun opvatting van Gods spreken aldus in de taal van Prof. van der Leeuw uit te spreken, dat ze verklaren, dat hun inziens God wel degelijk „gereserveerd" is in zijn spreken. Zoo gereserveerd, als — om met Calvin te spreken — de paedagogus is, die zijn kind-leerling bereiken wil. Zoo gereserveerd, als de rechter-menschenkenner het is, die verlangt, dat aan den schuldigen man dan voor hem „alle onschuld benomen worden zal".

En ziet gij nu niet, zoo zou ik willen concluderen, dat dus Prof. van der Leeuw van die ZIJNE vooronderstellingen uitgaat, en anderszins weer van andere, en dat gij u maar in de oolje neemt, als gij Prof. van der Leeuw op eene bladzij nasprekt, dat gij bij hem kunt beginnen van voren af aan, een illusie, die hij de andere bladzij u afneemt? Maar dan zoo, dat gij het allang vergeten waart, misschien?

c) Een en ander verklaart, hoe valsch de weergave van mijn woorden is, als Prof. van der Leeuw meent, dat bij ons het bezwaar tegen hem was, dat hij „een dogma" voorhoudt, „dat niet ho-

ware is... weergave... Prof. van... zelf heeng... dogma er... niet, tegen... weten, dan... ik strijd... ook al be... heb ik ni... ning van... die van... waar is... met ande... ooit zullen... Leeuw, a... aanvaard... het niet... formulier... zegd, met... de eerli... kelen g... ten, die... school (w... maar nie... natuurlijk... enkele... te verb... boorte u... helle, het... „vandaar... de opstan... van der l... nog eerbi... bied hier... woord de... geweld a... En dá... weten, vo... zijn aanh... ten. Ik w... doen heb... vaarden, z... d) Daar... zooveel p... zou ik p... begeleid... Een lie... tegen het... der kerk... Leeuw be... Waaron... gumentati... wederzijds... moest dat... overlaten... Haten?... van! Ik... woord, d... tijden (b.v... facta pra... zullen „v... dat Christ... eeuwighel... Dat Pr... anders de... afmaakt... haat", dat... die onreel... meen We... beter wille... e) En n... niet beken... algemeen... Zij moeten... meerden... leven heb... luideruchtig... Men me... ligt aan... Maar v... trachten... meerden... ze" (n.l... Leeuw), „o... dan gew... Want o... bewering... technische... Leeuw den... boven loo... open en... jaren uiter... eens op n... met die h... ik-gij-relat... praesens e... alzo. Er... disch wer... binders v... wering, da... komt, die... zijn er gel... zelfde met... van der L... nuchter z... dogma de... En als... Leeuw nu... nuchtere...